

המוקד לפליטים ולמהגרים ע"ר

מבקשי מקלט מהרי הנובה

ספטמבר 2017

כתיבה: דרור שדות

עריכה: ענת גוטמן

תמונת השער: פצצה שלא התפוצצה, הוטלה על־ידי הממשל הסודני ונמצאה באמצע שדה הסמוך למרכז הבריאות הראשי בדרום קרדופון, סודן. ©Giovanni Diffidenti 2015

עיצוב הסדרה: ענת וקנין אפלבאום

עיצוב גרפי: ענת גוטמן

על המוקד לפליטים ולמהגרים

המוקד לפליטים ולמהגרים היא עמותה א-מפלגתית וללא מטרת רווח אשר שמה לה למטרה להגן ולקדם את זכויות האדם של מהגרי עבודה ופליטים ולמנוע סחר בבני אדם בישראל.

רחוב נחלת בנימין 75, תל אביב-יפו, 6515417

דואר אלקטרוני: info@hotline.org.il

טלפון: 03-5602530

אתר: www.hotline.org.il

מבוא

בישראל חיים כיום על פי הערכות בני הקהילה כ-300 מבקשי מקלט שנמלטו מאזור הנילוס הכחול ומדרום קורדופן, אזור המכונה "הרי הנובה" (להלן: נובים) אשר בדרום הרפובליקה של סודן (צפון סודן). באזור מתרחשת זה שש שנים מלחמה עקובה מדם ורצח אזרחים על-ידי השלטון. בשנים האחרונות ניכר שינוי במדיניותה של ממשלת ישראל ביחס לבני חבל דארפור שבמערב סודן והיא רואה בהם, גם אם לא באופן רשמי, פליטים שנמלטו מרצח עם. עם זאת, עדויותיהם של הנובים לא זוכות להתייחסות והמידע על המתרחש בחבל ארץ זה מועט וכמעט ולא נשמע. אף על פי שמדובר רק בכמה מאות בני אדם, גם הם נסו ממעשי טבח וטיהור אתני כמו אלה המתרחשים בחבל דארפור ולכן הנובים ראויים ליחס זהה לזה שמקבלים פליטי דארפור. עדויותיהם של הנובים חשובות כיוון שהן שופכות אור על שלטונו הדיקטטורי של עומר אל-באשיר בסודן כולה זה כמה עשורים.

במסמך זה נעמוד על המתרחש באזורים אלו, על הסכנה הנשקפת לנובים בארצם והסיבות שהניעו אותם לבקש מקלט בישראל; נסיים בהמלצות לממשלת ישראל ובמיוחד לרשות האוכלוסין וההגירה בנוגע למדיניות הראויה כלפי מבקשי מקלט מהרי הנובה והנילוס הכחול.

רקע

סודן, שאוכלוסייתה מורכבת מפסיפס של בני לאומים, שבטים ודתות שונים, נשלטת מאז הכרזת עצמאותה בשנת 1953 על ידי הערבים המוסלמים המרוכזים בצפון המדינה ובבירה ח'רטום. בראשה עומד מאז שנת 1989 הנשיא עומר אל-באשיר.

אזור הנילוס הכחול ודרום קורדופן, המכונה "הרי הנובה" נמצא בדרום הרפובליקה של סודן, על הגבול עם דרום סודן. תושבי האזור, בני הנובה, חלקם נוצרים וחלקם מוסלמים, שייכים לשבטים אפריקאיים שאינם ערביים.

בתגובה להחלת חוקי השריעה - הדין האסלאמי - על האזור בשנת 1984, הוקמו קבוצות מורדים מבני הנובה ששאפו להפיל את המשטר ולהחליפו בממשל הוגן שלא יפלה את אזרחיו. בתגובה, הפציץ המשטר כפרים והטיל מצור על דרום קורדופן. בשילוב עם הבצורת שהשפיעה על האזור ההררי בתקופה זו וגרמה למותם של עשרות אלפים, המשטר ניצל את מצוקתם של התושבים והפנה אותם למחנות מגודרים בהם ניתן להם מזון, טיפול רפואי, אך גם חינוך אסלאמי כפוי. אלו שסירבו להתאסלם עונו ונרצחו. רבים מתו ממחלות ומזיהומים במחנות.

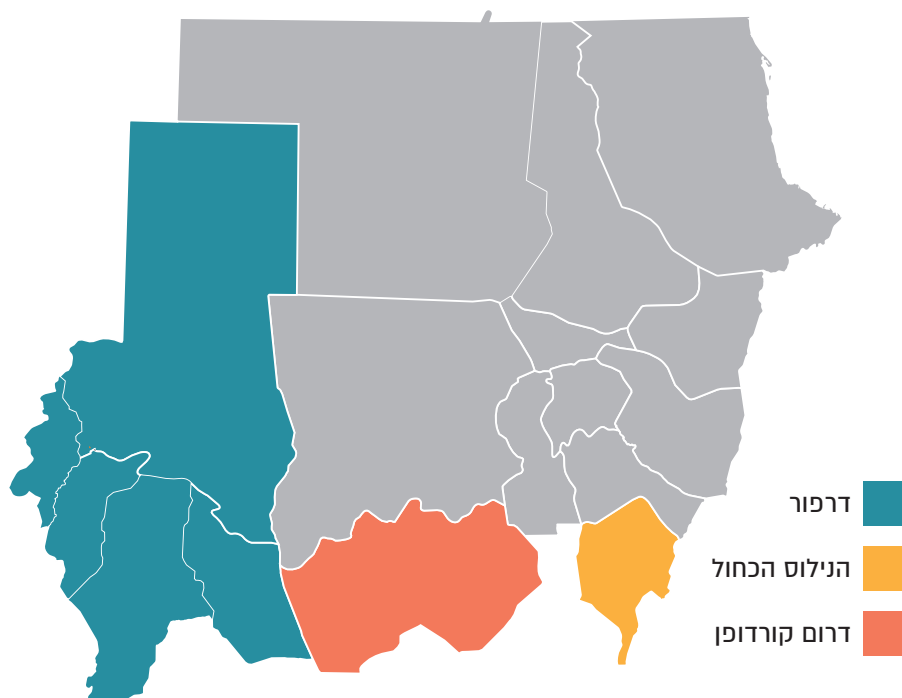
"אחי הבכור שימש כראש הקהילה הנוצרית במקום שבו גדלתי. הוא נעצר כשהתגלתה זהותם הדתית בחשד למעורבות בתנועת ההתנגדות למשטר ולהפצת רעיונות פוליטיים ונוצריים. הוא ברח מסודן ואני, באותו יום, כשאני רק בן 12, נלקחתי לתשאל על ידי גברים חמושים מכוחות הביטחון, ישירות מבית הספר. סולקתי מבית הספר והחברים שלי התרחקו ממני, אסרו עליהם לדבר איתי. חיינו תחת מעקב ונאסר עלינו להתנהג כנוצרים. כשהייתי בן 15 עצרו אותי באלימות והכו את אמי עד שהיא מתה."

תומאס עבדאללה סודן עזאק, מבקש מקלט מהרי הנובה

למרות מדיניות זו, סירבו המורדים הנובים להניח את נשקם. בתגובה, המשטר בח'רטום פתח בשנת 1993 במדיניות השמדה המונית, ומנע את הגעתו של סיוע הומניטרי לתושבי ההרים עד נובמבר 2001. בעשור האחרון של המאה ה-20 נרצחו והורעבו למוות מאות אלפי בני נובה.

"בסוף שנות ה־90, כשהמלחמה לא אפשרה להם עוד להתקיים בהרי הנובה, עברה כל משפחתי לח'רטום ואני ויתרתי על הלימודים ועזרתי לטפל באחיי הקטנים במקביל לפעילותי הפוליטית והחברתית באגודה הנובית. בשנת 2001, בהיותי בן 19, משפחתי שלחה אותי להרי הנובה על מנת לבדוק את מצבו של שטח חקלאי גדול בבעלותנו. לתדהמתי, עברתי בכפרים שלמים שהיו שרופים עד היסוד. ראיתי את אנשי עומר אל־באשיר עוצרים נובים ויורים בהם, מותירים את גופותיהם ברחוב. ראיתי גופות רבות של נובים, שהרקיבו משום שלא הייתה אפשרות לקברן כיאות. [...] עם חזרתי לח'רטום, דיווחתי לחברי האגודה הנובית על הנעשה בהרי הנובה, דיווח שסימן אותי כמתנגד למשטר. במשך תקופה ארוכה אנשי הבטחון הסודני עקבו אחריי ואחרי חברי אגודה נוספים. יש בין חברי האגודה שנעצרו, שוחררו ושוב נעצרו. יש ביניהם שנעלמו ובסבירות גבוהה נרצחו על־ידי המשטר ויש שהצליחו להימלט מסודן ולמצוא מקלט במדינות אחרות."

נאסר שאדד אחמד אבוסדור, מבקש מקלט מהרי הנובה

בשנת 2011, לאחר עשרות שנים של מלחמת אזרחים רצחנית, הוקמה מדינת דרום סודן. על אף שרוב הנובים לחמו לצד אזרחי דרום סודן, הוחלט בהסכם השלום שנחתם כבר בשנת 2005 (הסכם ניוואשה או - CPA¹) להשאיר את אזור דרום קורדופן בטריטוריה הצפונית. במקביל, החזית לשחרור דארפור² שהפכה לתנועת השחרור של סודן³ והתנועה לצדק ולשוויון בסודן⁴ יצרו חזית משותפת⁵ כנגד צבא סודן⁶ במטרה להביא לשינוי המשטר של הנשיא עומר אל-באשיר. הלחימה התחדשה. האו"ם קבע שממשלת סודן אחראית להפצצות האוויריות של צבאה אשר פגעו בכפרים ובשדות⁷ והנובים דיווחו על מעשי טבח נגד אזרחים אשר בוצעו על-ידי מיליציות מטעם המשטר שטיהרו אתניית אזורים שלמים של בני הנובה כתוצאה מההפצצות. מעל 4000 פצצות הונחתו על שטחים אזרחיים על-ידי המשטר של אל-באשיר, פצצות שהביאו להרס בתים, בתי-חולים ובתי-ספר. עשרות אלפי בני אדם נהרגו ורבים סובלים גם כיום מסכנת רעב כתוצאה מהיעדר גישה לשדותיהם או לסיוע הומניטרי. המשטר מונע את פעילות התקשורת באזורים אלו. עיתונאים נקנסים באלפי דולרים, לעיתים אף נעצרים ומעונים בגין כיסוי עיתונאי של הלחימה בין המשטר למורדים, שממשיכה לגבות קורבנות זו השנה השישית⁸.

"הייתי נער בן 17 כאשר הותקף הכפר שלי, סמאסם, שנמצא בפרובינציה של דרום קורדופן בהרי הנובה של סודן. מרבית בני המשפחה שלי נהרגו באותה מתקפה נוראית... במהלך אותה מתקפה נעצרתי על-ידי המשטר של צפון סודן. עמדתי בפני צורות שונות של עינויים, ובכלל זה מכות והשפלה. לאחר כל הדברים שעברתי, והעינויים, ידעתי שחיי נמצאים בסכנה, ולכן החלטתי לברוח ולמצוא מקום בטוח מחוץ למדינה."

חסן רחימה, מבקש מקלט מהרי הנובה

1 Comprehensive Peace Agreement, נחתם בניוואשה שבקניה, 2005: peacemaker.un.org/node/1369

2 Darfur Liberation Front

3 Sudan People's Liberation Movement - SPLM

4 JEM - Justice and Equality Movement

5 SRF - Sudan Revolutionary Front

6 SAF - Sudanese Armed Forces

7 ראו דיווח ברשת BBC, יוני 2011: www.bbc.com/news/world-africa-13767146

8 כך על פי דיווחים של Nuba Reports, יוני 2017. nubareports.org

כשני מיליון איש הושפעו מהלחימה בדרום קורדופן עד שנת 2014⁹. כמעט מיליון איש נזקקו לסיוע הומניטרי, ומחציתם נעקרו מבתיהם¹⁰. כ־250,000 פליטים ברחו מדרום קורדופן לדרום סודן מאז פרצה המלחמה בשנת 2011 ועד יוני 2016¹¹.

לפי עדויות של מבקשי המקלט הנובים השוהים בישראל, הם נרדפים בגלל מוצאם לא רק בהרי הנובה, אלא בכל מקום בו הם חיים בסודן, גם בח'רטום. הנובים לא יכולים למצוא עבודה בבירה, למעט בבניין או כחיילים בצבא סודן. אנשי הבטחון של המשטר, לדבריהם, נמצאים בשכונות שבהם חיים הנובים ואוספים מידע על כל אדם ואדם. כך, בכל יום הם נתונים בסכנת מעצר בשל מוצאם. יתר על כן, מבקשי המקלט מספרים כי המשטר של סודן שולח סוכנים לארצות אחרות - כולל לישראל - שעוקבים אחרי ראשי הקהילה, מתנגדי משטר ופעילים נובים. מי שחוזר לסודן נעצר משום המשטר יודע היטב מי הם ומה פעילותם.

OCHA - South Kordofan & Blue Nile: Population Movements Fact Sheet, May 2014. <http://bit.ly/2u8s62U> **9**

OCHA - Sudan: Humanitarian Snapshot, October 2014. <http://bit.ly/2udfjNh> **10**

UN News Centre, June 2016 www.un.org/apps/news/story.asp?NewsID=54127#.WVEenGgrLIU **11**

הגבלת הגישה למערכת המקלט

"סירבתי להתאסלם נמלטתי מסודן ללא אישור. אני יודע שאם אחזור לסודן אמצא שם את מותי בגלל האשמותיהם של כוחות הביטחון נגדי ופעילותי בכנסיה... חייתי בקהיר בפחד מתמיד מפני גירוש לסודן. כוחות הביטחון במצרים ידעו שאני שם והיו מגרשים אותי לסודן אם היו מוצאים אותי."

סולימן אל שייח בירה, מבקש מקלט מהרי הנובה

בסוף שנת 2005 החלו להיכנס לישראל מבקשי מקלט נובים, שנמלטו מהרי הנובה בתקווה למצוא מקלט בטוח במצרים, אך תקוותם התבדתה. במשך תקופה ארוכה לא הצליחה נציבות האו"ם לפליטים במצרים לעמוד בקצב הטיפול במספר מבקשי המקלט שעלה בהתמדה. הרשויות מנעו ממבקשי המקלט לפרנס את עצמם. הציבור המצרי ככלל, נהג כלפיהם בעוינות רבה. בספטמבר 2005 החלו מבקשי המקלט לארגן הפגנה שקטה בכיכר מוסטפא מחמוד, מול נציבות האו"ם לפליטים, במחאה על הסחבת בטיפול בעניינם. בדצמבר 2005, כוחות הביטחון המצריים פתחו באש חיה על מאהל המחאה. עשרות מבקשי מקלט נהרגו, רבים אחרים נפצעו והמונים נעצרו באלימות רבה במה שזכה מאוחר יותר לכינוי "טבח מוסטפא מחמוד"¹². הטבח במפגינים הבלתי אלימים וכליאתם של רבים בעקבותיו, הגביר את חוסר הביטחון ותחושת הרדיפה בקרב מבקשי המקלט במצרים ואת הרצון לחפש מקום מקלט אחר.

"כ־50,000 שוטרים וחיילים מצריים הקיפו את כל שטח הגינה והחלו לירות במפגינים. רבים נפצעו מזרנוקי המים וממכות אנשי הביטחון שהעלו אותם על אוטובוסים. [...] אנו, עשרת מנהיגי ההפגנה היינו במקום אך לא יכולנו להגן על המפגינים. הירי באנשים ובילדים שהיו סביבי, זרנוקי המים, הצרחות והאימה חוזרים אלי עד היום בלילות ואני מתייסר במחשבות על חלקי ועל אחריותי למותם של כל אותם אנשים שהנהגנו וקיוונו

Brian Whitaker, Dec 2005, The Guardian: 20 killed as Egyptian police evict Sudanese protesters ¹²

www.theguardian.com/world/2005/dec/31/sudan.brianwhitaker

Eva Dadrian, 2006, Pambazuka News: Remembering the Massacre in Mustapha Mahmoud Park

www.pambazuka.org/governance/remembering-massacre-mustapha-mahmoud

להשיג גם עבורם עתיד טוב יותר. [...] בעת פיזור ההפגנה נעצרתי באלימות רבה עם א', חברי שהיה עמי בקבוצת ההנהגה. נלקחנו למעצר ובמשך 24 שעות הכו ועינו אותנו. [...] לאחר שחרורנו נודע לנו שאנו מבוקשים על-ידי כוחות הביטחון המצריים ושנערך חיפוש אחרינו. במשך שנתיים הסתתרנו בקהיר מבלי לעבוד ובלי לצאת לרחוב".

נאסר שאדד אחמד אבוסדור, מבקש מקלט מהרי הנובה

"טבח מוסטפא מחמוד" גרם למבקשי מקלט רבים לחצות את מדבר סיני ולברוח ממצרים לישראל, שם נכלאו בכלא קציעות שעל הגבול. במשך למעלה משנה, מדינת ישראל כלאה את מבקשי המקלט תחת החוק למניעת הסתננות במתכונתו הישנה ולאחר מכן תחת חוק הכניסה לישראל בטענה ששחרורם עלול להוות סכנה לציבור שכן הם אזרחי מדינת אויב. עם זאת, לאחר שמצרים ניסתה לגרש מתחומה סודנים שהוחזרו אליה מישראל, תוך סיכון ממשי של חייהם ובניגוד לעקרון אי-החזרה, היה ברור שלא ניתן לגרש את מבקשי המקלט בחזרה למצרים. הבנה זאת, בצירוף מאמצי המוקד לפליטים ולמהגרים והתוכניות לזכויות פליטים באוניברסיטת תל אביב, הביאו לשחרורם של מבקשי המקלט לחלופות מעצר בקיבוצים ובמושבאים מאז סוף שנת 2006.

"את הדרך לעבר הגבול עשיתי כשאני מתוח מאוד ועצבני. הרבה סימני שאלה ריחפו סביב המסע הזה. מה יקרה אם לא אצליח לחצות את הגבול ואיעצר על-ידי משמר הגבול המצרי? אם אהיה בר מזל, אצליח לחצות את הגבול לצד הישראלי. אבל אז, מה יקרה כשהחילים הישראליים יבינו שמישהו חצה את הגבול שלא כדין? חששתי מכך שצפון סודן וישראל הן אויבות שנים רבות ואין ביניהן יחסים דיפלומטיים. למרבה הצער לא הייתה לי דרך חוקית להיכנס לישראל. אם הייתה דרך כזאת בהחלט הייתי מעדיף לבחור בה. [...] לא הייתה לי באמת ברירה. יכולתי לבחור בין שתי אפשרויות ושתייהן היו מסוכנות: לחזור אחורה למצרים שם מחכה לי המוות בכל רגע נתון או להמשיך ולחצות את הגבול לישראל".

חסן רחימה, מבקש מקלט מהרי הנובה

כאמור, על-פי הערכות מבקשי המקלט, חיים כיום בישראל כ-300 מבקשי מקלט שהגיעו מדרום קורדופן. כולם סברו שישומם בנציבות האו"ם לפליטים בישראל עם הגעתם ארצה היווה הגשת בקשת מקלט. רבים מהם חזרו והגישו בקשות מקלט עוד בשנים 2013-2014, עתה פתחה יחידת הטיפול במבקשי המקלט של רשות האוכלוסין וההגירה

את שעריה גם בפני מבקשי מקלט מסודן ומארתריאה. על פי נתונים בתשובה לבקשת חופש מידע שנשלחה על ידי ארגון זכויות האדם "אמנסטי", 76 מבקשי מקלט מאזור הרי הנובה הגישו בקשת מקלט, מתוכם 42 עברו ראיון ובעניין 67 מתוך הבקשות עוד לא ניתנה הכרעה. אף בקשה לא נדחתה וכן אף מבקש מקלט לא הוכר כפליט¹³. ישראל ממשיכה במדיניות "אי־הרחקה" של מבקשי המקלט מסודן אך נמנעת מלהכיר בהם כפליטים. בתקופה האחרונה, בעקבות הליכים משפטיים רבים ולחץ מצד בתי המשפט המחייבים את רשות האוכלוסין וההגירה למתן תשובות, מסתמן שינוי ביחסה של מדינת ישראל כלפיי מבקשי המקלט מדארפור. כך למשל, באוקטובר 2016 הצהירה רשות האוכלוסין וההגירה שתפסיק לזמן דארפורים למתקן הכליאה "חולות" שבנגב¹⁴. בינואר 2017 נחשפה חוות דעת של היחידה לטיפול במבקשי המקלט ברשות האוכלוסין וההגירה ובה המלצה להעניק מעמד פליט לכל מבקשי המקלט מדארפור, שאינם מן השבטים הערביים¹⁵. ביוני 2017, הודיע שר הפנים אריה דרעי כי יעניק מעמד של תושב ארעי מטעמים הומניטאריים ל־200 מבקשי מקלט מדארפור¹⁶. בנוסף, 17 מבקשי מקלט ששכרו את שירותיהם של עורכי־דין, הגישו ערר לבית הדין לעררים ואז ערערו על החלטתו לבית המשפט המחוזי, עודכנו כי יזכו במעמד תושב ארעי מסוג א/5 כמו זה המקבלים פליטים. תומאס עבדאללה סודן עזאק, מבקש מקלט מאזור דרום קורדופן, עודכן שיקבל מעמד הומניטרי בעתיד הקרוב. ואולם, בעוד פליטי דארפור זוכים ליחס של קורבנות רצח עם, גם אם לא למעמד הפליט הנלווה לכך, עדויותיהם הקשות של מבקשי המקלט הנובים כמעט ואינן זוכות להתייחסות.

13 hotline.org.il/wp-content/uploads/2017/07/Info-Request-Nuba-Mountains.pdf

14 ראו דיווח בעיתון "הארץ", אוקטובר 2016: www.haaretz.co.il/news/education/.premium-1.3104408/

15 נחשף לראשונה ב"דיעות אחרונות", ינואר 2017: www.ynet.co.il/articles/0,7340,L-4902074,00.html

16 ראו דיווח בעיתון "הארץ", יוני 2017: www.haaretz.co.il/news/education/1.4158293/

סיכום

הסיפור הטרגי של אזור דרום קורדופן – הרי הנובה והנילוס הכחול – ראשיתו לפני עשרות שנים, אך המשבר החריף מאז הקמת מדינת דרום סודן לפני 6 שנים. משטרו הדיקטטורי של נשיא הרפובליקה של סודן, עומר אל-באשיר, ממשיך לבצע פשעים הומניטאריים באזורים שונים בארצו. מאז ראשית הלחימה ישנה הנהגת מורדים חזקה בדרום קורדופן המצליחה להחזיק בחלקים מהאזור האמור, אך דבר זה אינו מונע את הרציחות, ההפצצות, והיעדר הגישה לסיוע הומניטרי המובילים לעקירת מאות אלפי האזרחים מבתיהם והפיכתם לפליטים.

המלצות

1. על ממשלת ישראל להפסיק להתעלם ממבקשי המקלט שהגיעו אליה. יש לבחון לאלתר את בקשות המקלט התלויות ועומדות ומחכות להכרעה במשך שנים.
2. יש לאמץ את המלצות חוות הדעת הפנימית של רשות האוכלוסין וההגירה הקובעת כי יש להעניק מעמד פליט למי שמוצאו מהשבטים האפריקאיים בסודן, בין אם מוצאו מחבל דרפור ובין אם מוצאו מחבל דרום קורדופן.
3. בנוסף, יש להפסיק ולזמן את מבקשי המקלט הנובים למתקן "חולות" שבנגב בהתאם להחלטה שנעשתה כלפי תושבי חבל דרפור.